

HEEM-
NIEUWS

Heemkundekring Bergeijk

de Keersopper

nr 4

In dit nummer:

Enderakkers een open akkercomplex met geschiedenis, deel 1	
<i>Daniel Vangheluwe</i>	p 2
Joodse mensen in Bergeijk (II)	
<i>Wil van Ham, Jaap Bussing</i>	p 5
De haarteut Arnold Kuyken van Bergeijk in Fritzlar	p 7
Over extreme weersomstandigheden, in 1837	
<i>Ad Tilborghs</i>	p 9
Over een Jood, zijn veulen en 'zonne' windthondt	
<i>Ad Tilborghs</i>	p10
Jan Sieb, de scharensleep _ Dorpsfiguren	p11
<i>Wil van Ham, Gerard de Brouwer</i>	
Oude ansichten_ De vrijheidsboom in Riethoven	p13
<i>Wim van Dooremolen, Jacques Mandigers</i>	

Heemkundekring Bergeijk
Secretariaat: Standerdmolen 12
5571 RN Bergeijk
Tel: 0497 57 55 85
e-mail: j.steeghs3@chello.nl
Rabo Bank Bergeijk Rekening nr 10.13.73.627

DE KEERSOPPER

NR 4

maart 2007

HEEMKUNDEKRING BERGEIJK

Hallo, heemkundevrienden,

zijn jullie al eens bij de Kattendans binnen gestapt om eens te kijken wat daar in een tentoonstelling over Bergeijkse Teuten te leren valt ?

Die tentoonstelling staat nog tot april en het Eicha-museum is open Maandag tot Vrijdag van 10-12 en 13:30 tot 17 uur. Ook op dinsdag 13 maart van 19:30 tot 20:30, voorafgaande aan de jaarvergadering.

In Keersopper 2 werd melding gemaakt van de ‘Werkgroep Dorpsfiguren’ en daarover het volgende:

Gerard de Brouwer (Koningin Julianastraat 17, telefoon 0497-573701) verzamelt vanuit de Heemkundekring verhalen over meer of minder bekende Bergeijknaren, tal van bijnamen en opmerkelijke familiegeschiedenissen daarbij. Heeft u een leuke suggestie of kent u een leuk verhaal dat opgetekend moet worden, neem gerust contact op met Gerard de Brouwer. In deze Keersopper een voor Bergeijknaren bekend figuur: Jan Sieb.

Daniel Vangheluwe schreef voor de Keersopper een interessant artikel over Enderakkers en de historie van Bergeijk. In dit blad het eerste van 3 delen.

Als extra zit in deze Keersopper (het middenstuk) een door Martien Veekens geschreven artikel over genealogie en heraldiek van Dokter Duchateau., arts in Bergeijk van 1892 tot 1903 en eerste bewoner van het doktershuis aan de Burg.Magneestraat.

En hieronder ziet u dat ‘t aantal redactieleden gegroeid is tot onze vreugde. Tot ziens op de jaarvergadering of op een volgende lezing of op een dinsdagavond in ‘de heemkamer’ aan de Rauppstraat.

Wim van Dooremolen,
voorzitter

Redactieleden:

Wil van Ham

e-mail wilvanham@wemail.nl

Wim van Dooremolen

e-mail doorem@planet.nl

Will Steeghs

Ad Tilborghs

Jaap Bussing

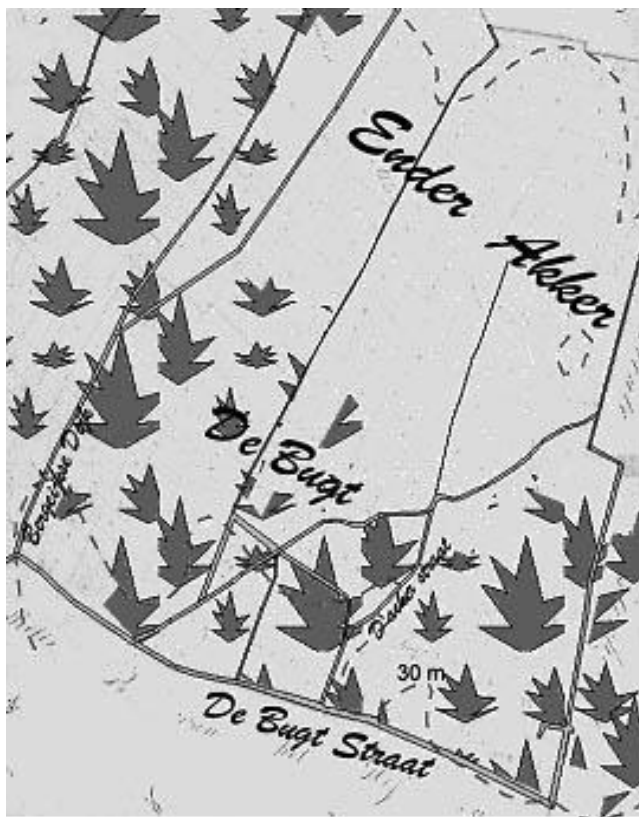
Martien Veekens

Enderakkers een open akkercomplex met geschiedenis

Auteur : Daniel Vangheluwe

Deel 1 Inleiding

Wie vanuit het noorden naar Bergeijk komt rijdt over Enderakkers, de laatst overgebleven monumentale plaggendekakker in Bergeijk. Deze akker vertoont zich als een vlakke open akker in de verte omzoomd door de dennenbossen van de Bucht. Deze dennenbossen gelegen in een gebied zonder plaggenbodem vormen de overgang naar het dorp. Opgravingen in het centrum van het dorp hebben bewoning aangetoond vanaf de elfde eeuw. Historici hopen nu dat de Middeleeuwse voorgeschiedenis van Bergeijk onder het plaggendek van Enderakkers verscholen ligt.

Bucht en Enderakkers in het jaar 1832, met een 30 m hoogtelijn (- - -) wvd

Plaggendekakkers zijn een relict van een eeuwenlange noeste arbeid van de boeren.

Enderakkers is een van deze talrijke plaggendekakkers in Brabant die, zoals we in dit artikel zullen aantonen mogelijk een stuk geschiedenis van Bergeijk bewaart.

Enderakkers is een open akkercomplex, vergelijkbaar met de Drentse “es”, in de literatuur bekend als “*open fields*”. Akkercomplexen zijn bijeen gelegen akkers zonder duidelijke perceelsgrenzen, waar een groep boeren hun broodgranen verbouwden overeenkomstig gemeenschappelijk opgestelde regels.¹ In Brabant noemen we ze simpelweg “*akkers*”.

Dit blijkt overduidelijk uit de veldnamen op Enderakkers: alle akkers met perceelsnamen uit 1791 eindigend op –akker liggen bij elkaar en de bodem is er lokaal het best geschikt voor landbouw. Het akkercomplex van Enderakkers is als zodanig duidelijk herkenbaar door zijn vlakheid. Deze contrasteert sterk met het ruwere terrein van de Bucht richting het Bergeijks centrum. Zie bijvoorbeeld het terrein bij de Ploegfabrieken en de Bucht. Ook dit gebied was in 1830 in gebruik als akker en keurig in kavels verdeeld. Bekijken we de bodem ter plaatse van de Bucht dan zien we weinig “zwarte”grond die snel overgaat in zand.

Wie op Enderakkers de grondboor hanteert, kan constateren dat hier 80 tot 90 cm zwarte grond (plaggenbodem) zit boven een sterk leemhoudende bodem (de moderpodzolen). Deze podzolbodems hadden de sterke voorkeur voor de eerste boeren die zich hier in de Middeleeuwen kwamen vestigen. Uit ervaring herkenden deze boeren deze vruchtbare bodems eenvoudig door de dikke bomen die er op groeiden. Uit alleen geologische overwegingen kunnen we al vermoeden dat de Middeleeuwse geschiedenis van Bergeijk hier begint.

De belangrijkste en doorgaande akkerweg in Enderakkers, richting Riethoven vormt de afscheiding tussen twee delen van het akkercomplex die bij de tiend-inning worden onderscheiden als “*Bergerakker*” en “*Eikerakker*”. Het is niet duidelijk of dit onderscheid uitsluitend functioneel was (omdat het gebied anders te groot was) of dat het een historische oorzaak had. “Berg” en “Eik” zijn namelijk twee onderscheiden delen van de dorpsnaam Bergeijk. Vóór het einde van de twaalfde eeuw heette het dorp simpelweg ‘Eik’. Daarna wordt de naam ‘Ekenberge’ vermeld. Mogelijk hebben we hier met twee afzonderlijke nederzettingskernen op Enderakkers te maken waaruit later het dorp Bergeijk is ontstaan.

¹ Spek, T. (2004), Het Drentse Esdorpenlandschap, p. 663, Utrecht, Stichting Matrijs. De regels worden in de literatuur ‘flurzwang’ genoemd.

Uit opgravingen elders in Brabant weten we dat omstreeks 1200 de nederzettingen op deze podzolbodems werden verplaatst naar het dal. Dit houdt mogelijk verband met een verandering in de landbouw waarbij het ontginnen van broekbossen tot hooiland een rol speelde. Hierdoor konden de boeren meer vee houden en de akkers beter bemesten.

De nederzettingen op Enderakkers moeten voor 1265 naar het beekdal zijn verplaatst want dan bezit een zekere Gerard een hoeve in 'Capeda', het huidige Kep of Kept gelegen in het beekdal van de Keersop.²

Nadat de nederzettingen waren verplaatst naar het beekdal moeten de verlaten nederzettingen kernen op Enderakkers zijn samengevoegd tot een open akkercomplex. Aanwijzingen hiervoor zijn de geologie en de vlakheid van het gebied.

De geologisch verschillen tussen de Bucht en Enderakkers zijn groot. De natuurlijke bodem op Enderakkers was er beter geschikt voor landbouw door zijn lemigheid.

Later is er op Enderakkers met plaggen gemest. Hierdoor is de bodem bijna een meter opgehoogd en is er een zwarte humusrijke bodem bij gekomen. Op de Bucht is dit niet gebeurd : hier bleef de bodem zanderig en weinig humushoudend. Dit verklaart waarom Enderakkers uitzonderlijk vlak is, terwijl de Bucht zijn natuurlijk reliëf enigszins heeft behouden. Dit moet het gevolg zijn van het eeuwenlang met plaggen bemesten van Enderakkers. De terreinoneffenheden die van nature aanwezig waren op het vlakke open akkercomplex, zijn hierdoor geëgaliseerd in de loop van de eeuwen.

Studies wijzen uit dat in de 19de eeuw voor een goede bemesting ieder jaar 150-200 ton plaggen per hectare nodig waren.³ Deze reusachtige hoeveelheden werden het hele jaar door de boeren van de heide en uit de bossen gehaald, waardoor de heide toenam ten koste van het bos. Dit verklaart de grote open heidegebieden die we aan het einde van de 16de eeuw in de omgeving van Bergeijk (en in de gehele Kempen) aantreffen.

² Lahaye, L. (1942), Fragments d'un polyptique de la collegiale Saint-Jean Evangeliste a Liege, de l'an 1125, BRCH 107, pp.199-292.

³ Spek, T. (2004), tabel 13.4.

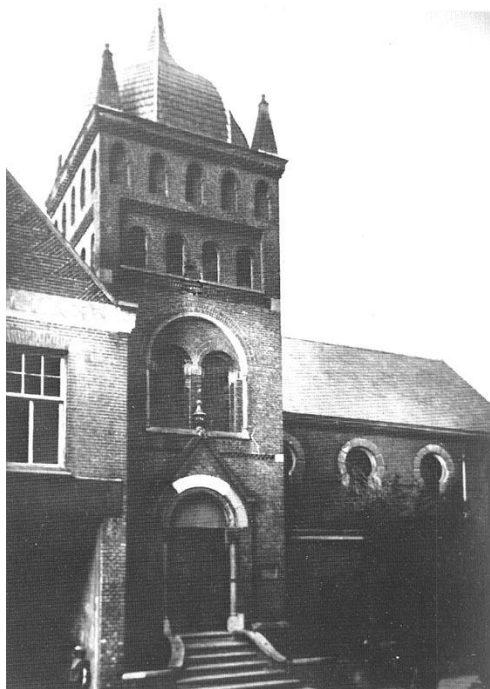
Joodse mensen in Bergeijk (II)

De Franse Verlichting zorgde er aan het eind van de 18de eeuw voor dat de joodse gemeenschap zich beter kon integreren in de Nederlandse samenleving. De Nationale vergadering van de Bataafse Republiek stelde in september 1796 de joden in ons land volledig gelijk aan de onderdanen van andere religieuze gezindten. In hetzelfde jaar werd de uitsluiting van joden van het lidmaatschap van gilden ongedaan gemaakt, wat hun beroepsmogelijkheden vergrootte. In 1797 werden zelfs twee joden in de Nationale Vergadering gekozen, wat toen een unicum was in de Europese geschiedenis. Toch liet de gelijkstelling zich niet door decreten van bovenaf dwingen. Van een echt gelijke positie was in de praktijk nog geen sprake. Vooral in de opkomende steden was er veel weerstand om joodse ondernemers toe te laten. Een plaats als Eindhoven maakte het, met een borgsom van 300 gulden of soms nog wel meer, de joden toch wel bijzonder moeilijk om zich hier te vestigen. Veel joden namen daarom de uitwijk naar de omliggende dorpen, zoals Bladel, Eersel, Valkenswaard, Bergeijk en Lommel. Op die manier probeerden de joodse handelaren in tweedehands kleding, kammen, knopen en garens en loterijbriefje een graantje mee te pikken van de groei van de bevolking en de opkomende handel in de regio.

In de vorige 'Keersopper' hebben we al kennis gemaakt met de joodse man Andries Herrie. Eind van de achttiende eeuw was Jacob Benjamin Wiener met zijn vrouw en drie kinderen in Bergeijk komen wonen. Als in 1808 vlak na elkaar in Reusel de pakkendrager Leeb Levi en zijn vrouw overlijden, laten zij maar liefst zes minderjarige wezen na. Jacob en zijn vrouw Rebekka namen twee van deze kinderen in hun huis op. Hoewel Jacob een groot gezin moest onderhouden, zat hij er toch warmpjes bij. Dat blijkt uit een bedrag van 15 gulden, dat hij in 1817 als buitenlid betaalde aan de joodse gemeenschap in Eindhoven. De toename van het aantal joden in de regio maakt dat de joodse begraafplaats in Eersel uitgebreid moest worden. Op 25 september 1814 kopen Jonas Samuel, de zwager van Jacob Wiener, die al weer geruime tijd in Oud-Beijerland woont, Abraham Bloemhof uit Bladel en Jacob Wiener uit Bergeijk enkele aanpalende percelen bij de begraafplaats. In 1821 wordt een stuk 'hijtveld' gelegen aan de 'Haagdoorn' aan de begraafplaats toegevoegd. De koper van dit perceel was Meijer Blomhof, vleeshouwer te Eersel, die handelde mede namens Samuel Goudsmit, vleeshouwer te Lommel, Jacob Wiener, oude klerenkoopman

in Bergeijk, tezamen met Manuel de Groot, Manuel Driessen en Isak Driessen, die allemaal vleeshouwers in Bladel zijn. Hun isolement op de Kempische dorpen, noopt de joodse mensen tot een nauwe samenwerking in de regio. Voor de uitoefening van hun godsdienst waren de joden aangewezen op de gemeenschappen in Bladel en Eindhoven. In het begin van de negentiende eeuw had de joodse gemeente van Eindhoven de beschikking over een synagoge en een school. In het naburige Stratum was een huissynagoge gevestigd. De meeste joden in Eindhoven waren arm en moesten een beroep doen op de eigen armenkas. Mede dankzij een bijdrage van koning Lodewijk Napoleon kon het oude synagogegebouw aan de Kerkstraat in Eindhoven 1810 gesloopt worden en vervangen door een grotere behuizing. De synagoge aan het Stratumseind werd in dezelfde periode gesloten. Na 1850 nam het aantal joodse inwoners snel toe.

Eindhoven werd de zetel van opperrabbinat van Noord-Brabant. De synagoge werd al snel wederom te klein, waarop in 1866 een nieuwe synagoge gebouwd werd op de plek naast de oude. In het opgeknapt oude gebouw werd twee jaar later de joodse school gevestigd. De bekende Roermondse architect Pierre Cuypers (1827-1921) was de ontwerper van de nieuwe synagoge van Eindhoven. Het gebouw werd in 1944 helaas afgebroken.

Wil van Ham, Jaap Bussing

De synagoge van Eindhoven,
die tot 1944 in de Kerkstraat stond.

*Een bewerking van enkele artikelen,
die eerder in "De Opkomst" geplaatst zijn.*

GENEALOGISCHE GEGEVENS EN HERALDIEK
RONDON DOKTER MARIE CHRETIEN THEODORE
EMANUEL (EMILE) DUCHATEAU

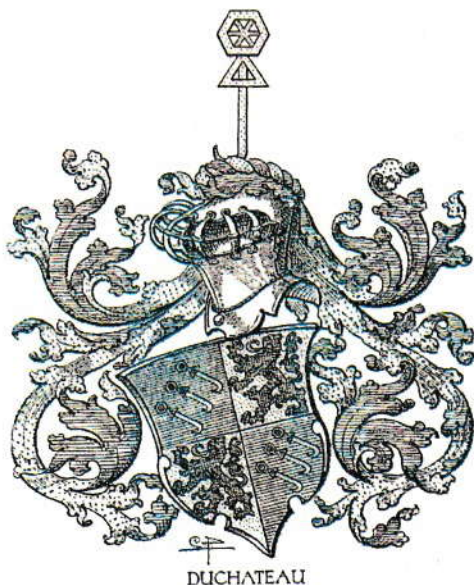

*Op vrijdag 21 juli 2006 om 13.15 uur heb ik (Martien Veekens) de heer Wil van Ham (tijdens diens bezoek aan het Brabants Historisch Informatie Centrum te 's-Hertogenbosch) gevraagd mij als lid van de nog jonge Heemkundekring Bergeijk te willen doen inschrijven. Sinds 8 augustus 2008 ben ik als inwoner van de gemeente Bergeijk officieel woonachtig op het adres Doctor c.q. **Dokter Duchateaustraat 75.***

In de bibliotheek van het BHIC (het voormalig Rijksarchief in Noord-Brabant) bevindt zich het boek van Wim van Dooremolen, '250 Jaren Bergeijkse huisartsen', een 82 pagina's tellende uitgave naar aanleiding van een historische tentoonstelling te Bergeijk in 2002. In dit boek wordt (o.a. met foto) enige aandacht besteed aan de Bergeijkse arts die reeds op 43-jarige leeftijd aan longontsteking stierf.

Meer dan bijzonder geïnteresseerd in de afkomst van deze straatnaamdragende arts raakte ik als amateur-heraldicus toen ik op het kerkhof achter de Hofkerk zijn inmiddels al bijna 104 jaar oude intrigerende grafsteen zag. Deze door mij op zaterdag 17 februari 2007 gefotografeerde zerk bleek op het oude Bergeijkse kerkhof de enige overgebleven rustplaats welke nog versierd werd met een persoonlijk wapen. Ik voelde me tot een nader onderzoek aangezet.

Het wapen van het geslacht Duchateau

Familiewapen Duchateau
(Sichen / Zichen).

*Gevierendeeld: I en IV in
blauw drie schuin geplaatste
gouden strijkkolven;*

*II en III in goud een zwarte,
rood getongde, leeuw.*

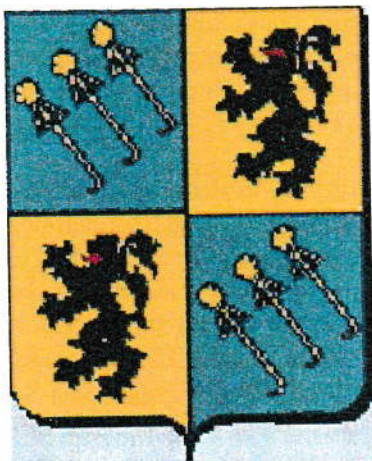
Sinds het begin van de 20e eeuw wordt dit wapen gevoerd door leden van dit geslacht. Het is een variant van het wapen van het adellijke geslacht Du Château de Slins.

(Zie voor een nadere toelichting omtrent de geslachtswapens verderop in dit artikel)

De voorouders van Dokter Marie Chretien Theodore Emanuel (Emile) Duchateau

De familie Duchateau is al sinds circa 1250 in de streek noordelijk van Luik bekend. De oorsprong van het geslacht Duchateau ligt dan in het dorp Zichen in Belgisch Limburg, zo'n 10 kilometer ten zuidwesten van Maastricht.

Van hieruit heeft een verspreiding over geheel Nederland plaatsgevonden.

De oudste met enige zekerheid te herleiden stamvader van 'onze' Duchateau-tak was een zekere Eustachius, afkomstig van Glons, een dorp gelegen tussen Slins en Sichen, waar in 1685 nog een Eustache en in 1691 een Marie du Chateau werd geboren. In Slins woonden ook de laatste telgen van het adellijke geslacht du Château de Slins et Fexhe. Een van hen was Oger du Château, waarmee we hieronder de stamreeks van onze Bergeijkse arts Emile (inmiddels 300 jaar geleden) laten aanvangen.

I. In 1693 werd **Oger du Château**, afkomstig uit Fexhe-Slins (geboren omstreeks 1670 als zoon van Oger du Château en Johanna Philipkin), door zijn moeder mondig verklaard voor het Hof van Herstal. Op zijn beurt verklaarde hij op 1 augustus 1720 zijn kinderen; Walther, Oger, Olivier, Philippe en Marie mondig. In 1721 ging Oger een boerderij beheren te Borgharen, "Ferme d Opharen" die graaf Edmond á Blisia aan hem had verhuurd, (*notaris Fairry te Luik*). Ver na 1740 worden er nog Duchateau's in Borgharen geboren.

II. Omstreeks 1740 staat het gezin van zoon **Walther du Château** (geboren omstreeks 1695 en overleden op 6 februari 1748 in Sint Pieter, begraven bij de Minderbroeders "op den Slavantenbergh") ingeschreven in het parochie-register te Sint-Pieter onder Maastricht. De hoeve bij kasteel Lichtenberg was toen hun woonplaats. Walther trouwde op 1 juli 1727 te Sint Pieter met Maria Agnetis Eijssen / Eijsschen (geboren op 22 juni 1707 en overleden op 21 december 1790 te Sint Pieter). Walther vertrok in 1721 uit Fexhe-Slins naar Borgharen om een boerderij te beheren en arriveerde vermoedelijk in 1727 op Lichtenberg (de pachttermijn was meestal 6 jaar).

III **Walther du Château** (het 3^e kind van zijn ouders, gedoopt op 15 augustus 1735 in Borgharen en overleden op 19 augustus 1828 op de Lichtenberg nr. 62 in Sint Pieter) trouwde op 24 oktober 1762 te Schinnen c.q. Sint Pieter met Marie Geertrude Pijls / Piels (gedoopt op 7 maart 1741 in Schinnen als dochter van Jean Pijls en Marie Lenaerts; overleden op 16 oktober 1813). Hij was eigenaar van het goed "Naerenbergh" te St. Pieter, pachter van de graven van Schaesberg en de hoeve Lichtenberg. Walther was tevens borgemeester van de Vrijheid Sint Pieter.

IV. **Joannes Lambertus (Jean) du Château** (geboren / gedoopt op 2 december 1774 in Sint Pieter en overleden op 23 februari 1840 te Sint Pieter) trouwde op 2 februari 1815 in Heer met Anna Machtilde Snoeck (geboren op 17 september 1783 in Heer / overleden op 26 maart 1860 / dochter van Nicolaas Snoeck en Joanna Smeets). Hij was o.a. pachter van de hoeve Lichtenberg en wethouder van Sint Pieter.

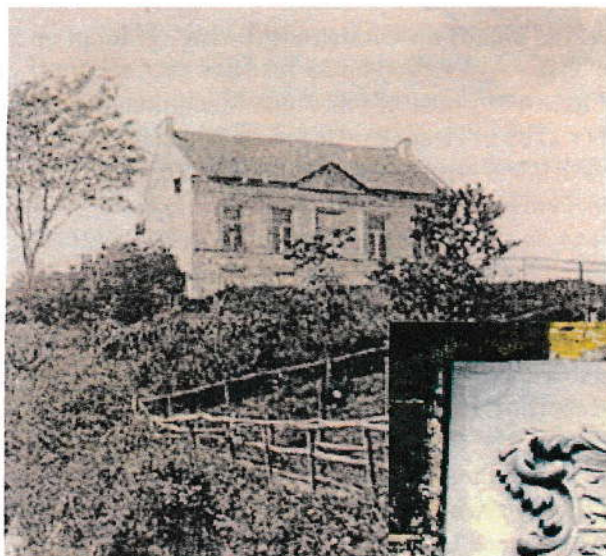
Kinderen van Jean du Château en Machtilde Snoeck:

- 1 Marie Jeanne Hubertine, * 16 dec. 1815 / † Amby 23 jan. 1873
- 2 Marie Gertrude Hubertine, * 5 februari 1817 / † 12 oktober 1870.
- 3 Nicolas Hubert Duchateau, * 22 dec. 1818 / † 18 jan. 1819.
- 4 Marie Elise Hubertine, * 13 juli 1820 / † Amby 15 maart 1889
- 5 Marie Anne Hubertine Theodore * 15 nov. 1822 / † 17 juli 1823.
- 6 Marie Agnes Hubertine, * 11 juni 1824 / † 17 april 1826.
- 7 Jean Théodore Emmanuel Hubert, * 21 juni 1825 (*Volgt V-a*).
- 8 **Andreas Joannes Josephus Theodorus Hubertus Duchateau**, * Sint Pieter 28 september 1826. (*Volgt V-b*).
- 9 Jean Théodore Marie Joseph, * 24 dec. 1828 / † 23 nov. 1866.

V-a. Jean Théodore Emmanuel Hubert Duchateau (geboren op 21 juni 1825, overleden na 1872) trouwde op 12 november 1857 in Sint Pieter met Maria Hubertina Claessens (geboren op 13 oktober 1833 in Sint Pieter).

Jean Théodore Emmanuel Hubert bouwde in 1872, na onenigheid met de eigenaar van de hoeve Lichtenberg, de hoeve "Sonneberg" te Sint Pieter, waar hij in de timpaan van de voorgevel een wapen van de Duchateaufamilie liet aanbrengen.

*Hoeve Zonneberg
omstreeks 1905*

**V-b. Andreas Joannes
Josephus Theodorus
Hubertus Duchateau**

(geboren op 28 september 1826 in St.Pieter en overleden op 14 maart 1886 in Sint Pieter) trouwde op 5 november 1857 in Gronsveld met Marie Ida Gilissen (geboren op 27 september 1834 in Gronsveld, als dochter van Franciscus Gilissen en Catharina Pleumeeckers; zij woonde in 1903 te Wijk-Maastricht en is aldaar overleden op 5 april 1911). Hij volgde zijn vader Joannes Lambert op als pachter van de hoeve Lichtenberg.

*Kinderen van Andreas Joannes Josephus Theodorus Hubertus
Duchateau en Marie Ida Gilissen:*

1. Francois Hubert Theodore Walthère Duchateau (geboren op 7 december 1858 in Gronsveld en overleden op 11 september 1931) was gehuwd met Marie Elise Poilvache. Hij bewoonde aanvankelijk als pachter de hoeve Lichtenberg en was rentmeester van de families Regout voor haar bezittingen in Meerssen en De Loë voor het kasteel Mheer.

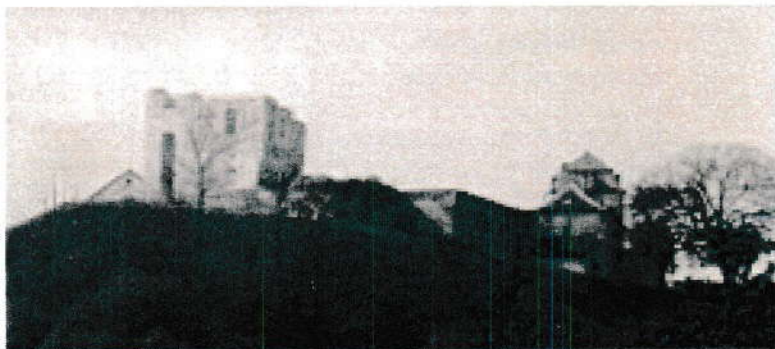
2. Emmanuel Chrétien Theodore Duchateau, geboren op 8 december 1859 in Gronsveld.
3. **(Marie) Chretien Theodore Emanuel Duchateau**, geboren op 8 februari 1860 in Sint Pieter. (*Volg VI*)
4. (Maria) Christine Sara Dorothea Duchateau, geboren op 10 september 1861 en overleden op 7 februari 1863 in Sint Pieter.
5. (Maria) Joseph Jean Théodore Duchateau, geboren op 11 december 1862 en overleden op 1 maart 1863 in Sint Pieter.
6. (Maria) Hubertine Jeanne Francisca Duchateau, geboren op 15 april 1864 en overleden op 22 juli 1866 in Sint Pieter.
7. (Maria) Jeanne Hubertine Duchateau, geboren op 10 juni 1865, was gehuwd met Bern(h)ardus Brigg (overleden te Maastricht op 26 juli 1922; zoon van Heinrich Wilhelm Brigg en Charlotte Margaretha Wilhelmina Hegewisch).
8. N.N. levenloos geboren te Sint Pieter op 27 augustus 1867.
9. (Maria) Gertrude Jeanne Hubertine Duchateau (geboren op 24 september 1868 in Sint Pieter en overleden te Maastricht op 25 september 1905) was te Sint Pieter op 15 oktober 1900 gehuwd met Joannes Petrus Hubertus Kicken (geboren te Heer als zoon van Joannes Kicken en Anna Catharina Landerloes).
10. Joannes Hubertus Francisca Duchateau (geboren op 13 januari 1870 in Sint Pieter op de hoeve Lichtenberg en overleden te Maastricht op 21 oktober 1935) was te Maastricht op 26 augustus 1899 gehuwd met Anna Josephina Yerna (geboren te Maastricht op 17 januari 1876 als dochter van Sallomon Yerna en Maria Theresia Bodart en te Maastricht overleden op 14 juni 1966). Hij was eigenaar van een gedeelte der Duchateaugroeve op de St.Pietersberg. In de beginjaren van de vliegerij heeft hij eens het terrein afgezet en een toegangsprijs geheven toen bekend werd dat er vliegtuigen zouden passeren op weg naar Italie.
11. Julia Elisabeth Antonia Duchateau, geboren te Sint Pieter op 14 april 1871, huwde te Sint Pieter op 3 mei 1906 met Matheus Josephus Gerardus Prick (geboren te Oud-Vroenhoven als zoon van Willen Prick en Isabella Catharina Meertens).

VI. (Marie) Chretien Theodore Emanuel Duchateau, huisarts te Bergeijk van 1893 tot aan zijn dood in 1903

(geboren te Sint Pieter op 8 februari 1860 en overleden te Bergeijk, Wijk A 92 [eerder wonende A 105a] op 23 juli 1903) was gehuwd met Geertruida Brigg (geboren te Amsterdam op 11 februari 1864; op 25 maart 1904 domicile te Amsterdam; 9 april 1904 uitgeschreven te Bergeijk en vertrokken naar Nijmegen)

Kinderen van Chretien Theodore Emanuel Duchateau en Geertruida Brigg:

1. Walther Marie Jean Theodore Emanuel (geboren te Amsterdam op 24 augustus 1888; 31 januari 1904 uitgeschreven te Bergeijk en vertrokken naar Nijmegen)
2. Theodorus Charles Franciscus Antonius Johannes (geboren te Bergeijk op 1 juni 1893; 14 oktober 1903 uitgeschreven te Bergeijk en vertrokken naar Meerssen)

Hoeve Lichtenberg met torenruïne te Sint Pieter

Naast de voor iedereen ter beschikking gestelde databases van de archiefdiensten in Noord-Brabant en Limburg (zowel op internet als in het archief) heb ik voor dit artikel eveneens veelvuldig dankbaar gebruik gemaakt van de websites van Boed Marres (www.marres.nl), Breuer Henket (www.breurhenket.com), Ria Hendriks (home.hccnet.nl/ms.hendriks) en Cees Slegt (home.casema.nl/slegtrigter).

De beide overlidensakten van Dokter Emile Duchateau

No. 52 In het jaar negentien honderd en drie, den Vier en veertigsten
Juli _____ zijn voor ons Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der gemeente
 Bergelijk, provincie Noord-Brabant, verschenen:
Franciscus Josephus Cornelis Arts _____
 oud veertien jaren, van beroep hoofd der school
 wonende te Bergeijk _____ en
Gerardus Smets _____
 oud veertien jaren, van beroep veldwachter
 wonende te Bergeijk _____
 die ons verklaren dat Marie Christien Theodore
Emmanuel Duchateau
 geboren te Sint-pieter _____ oud drie en veertig jaren
 van beroep arts _____ wonende te Bergeijk _____
 de schiedelidew Andriens Joannes Josephus Theodorus
Duchateau's overledow en Maria Ida Gillissen's kinder
beroep we wende te Wijk-Maarsrichtrechtsgemeel van Steerhuidagging
is overleden den drie en veertigsten juli negentien honderd en drie
te Bergeijk _____ des namiddags om half een ure
 Waaraan door ons deze akte is opgemakt, welke na gelone voorlezing aan de aanwezigers is onder-
 teekend door ons en de aanwezigers _____

F. C. Arts _____ De Ambtenaar van den Burgerlijken Stand,
G. Smets _____ B. Smets _____

Exemplaar
 Gemeente
 Bergelijk
 c.q. Streek-
 archief

No. 52 In het jaar negentien honderd en drie, den Vier en veertigsten
Juli _____ zijn voor ons Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der gemeente
 Bergelijk, provincie Noord-Brabant, verschenen:
Franciscus Josephus Cornelis Arts _____
 oud veertien jaren, van beroep hoofd der school
 wonende te Bergeijk _____ en
Gerardus Smets _____
 oud veertien jaren, van beroep veldwachter
 wonende te Bergeijk _____
 die ons verklaren dat Marie Christien Theodore
Emmanuel Duchateau
 geboren te Sint-pieter _____ oud drie en veertig jaren
 van beroep arts _____ wonende te Bergeijk _____
 de schiedelidew Andriens Joannes Josephus Theodorus
Duchateau's overledow en Maria Ida Gillissen's kinder
beroep we wende te Wijk-Maarsrichtrechtsgemeel van Steerhuidagging
is overleden den drie en veertigsten juli negentien honderd en drie
te Bergeijk _____ des namiddags om half een ure
 Waaraan door ons deze akte is opgemakt, welke na gelone voorlezing aan de aanwezigers is onder-
 teekend door ons en de aanwezigers _____

F. C. Arts _____ De Ambtenaar van den Burgerlijken Stand,
G. Smets _____ B. Smets _____

Exemplaar
 Arrondis-
 sements-
 rechtbank
 c.q. Rijks-
 archief
 (BHIC)

**De bewoners (artsen) van het pand A 92 te Bergeijk voor en na 1903
zoals vermeld in het Bevolkingsregister van Bergeijk**

Wijknummer	Dagtekening en JAAR der inschrijving	FAMILIENAAM (Patrijzenaam der Vrouw)	VOORNAEM (Volgt geboorten)	Dagtekening en JAAR der Geboorte	Uetoornigplaats der Geboorte	Burgerlijke staat	
						1. gemaal, 2. weduwe, 3. getrouwd met ziele	4. Vergeteligen en naar ingetrouwde
7.		Luchters	Anna Christel	1856	1856		
2.		Spring	Geertruida	1856	1856		
3.		Luchters	Willem Maria	1856	1856		
4.		Luchters	Anna Maria Johanna	1856	1856		
1 d. oct 03		Pauwels	Pieter Eduard	1878	1878		
2 d. 2. 04		Pals	Francisca	1878	1878		
		van der	Johanna				
		van der	Johanna				

Nummer van het blad 95

11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.
Kerkgeheelheid	soort of bedijf	Huizing	Dagtekening en jaer der vestiging in de Oudsteeds	Vorige Woonplaats	Dagtekening van het verlaten der Oudsteeds	Waarheen verhuisd	Dagtekening en JAAR van het overtreden	Opgaven omtrent het wettig domein	aanmerkingen

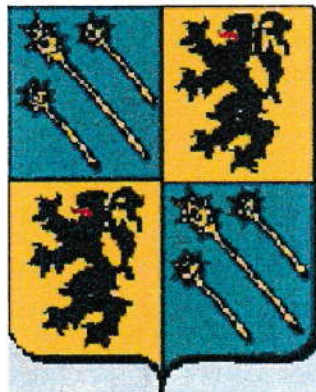
de Buis

Het wapen van Duchateau nader beschouwd

Het wapen zoals dat voorkomt op de zerk van dokter Emile Duchateau is gelijk aan de tekening die J.M. van de Venne op pagina 223 opnam in zijn boek *'Limburgsche Wapens'*, uitgegeven in 1925 (hierin verwijst hij naar *Herckenrode, Collection de Tombes etc. de Hesbaye*, pagina 86).

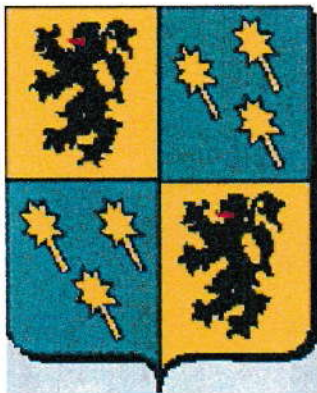
Zekere Boed Marres noemt als drager van dit wapen ook Rolland du Château de Slins (begraven in 1649 in het redemptoristenklooster te St. Truiden).

De blazoenering is daarbij gelijk aan het wapen van Emile en luidt: *"Gevierendeeled: I en IV in blauw drie gouden strijdkolven schuinbalksgewijs geplaatst; II en III in goud een zwarte roodgetongde, leeuw"*.

De wapenstein in het fronton van de hoeve Zonneberg is niet gelijk aan het voornoemde wapen, maar dient te worden gelezen als:

"Gevierendeeled: I en IV in goud een zwarte leeuw, rood getongd; II en III in blauw drie gouden strijdnoktzen schuin waaiervormig geplaatst".

Bij zijn beschrijving van het hiernaast afgebeelde wapen van de gebroeders Guillaume, Bauduin en Jean du Château de Slins (zonen geboren circa 1300 van de met een dochter van Libert Breton le Jeune de Waroux gehuwde Bauduin du Château de Slins) noemt Boed Marres als bronnen:

1. *Jacues de Hemricourt (1333-1403)*, *"Le Miroir des Nobles de Hasbaye"*, 1398, ed. Salbray, Bruxelles 1673 ;
2. *Armorial Liégeois du Héraut d'armes H. van Ophoven*, pagina 75.

Behoudens de plaatsing van de strijdkolven is dit wapen nagenoeg gelijk aan de meer genoemde wapenstein in het fronton van de Zonneberg.

Het door J. Graafland / L. Pilet getekende helmteken in het boek van J.M. van de Venne beeldt een heraldisch gevormde strijdkolf uit (een lange haak / stang met handvat , aan de bovenkant bestaande uit een in zes vakken geprofileerde ingebogen zeshoek boven een delta) welke [*masse d'armes / Streitkolben*] als zodanig ook op de grafsteen te Bergeijk kenmerkend is.

De kolf in het wapen van Emile Duchateau staat symbool voor strijdlust, vermetelheid en standvastigheid. De leeuw wordt algemeen als het symbool van dapperheid en moed beschouwd.

Martien Veekens

De haarteut Arnold Kuyken van Bergeijk in Fritzlar ³⁾

Op 19 juni 1854 wendde de 29-jarige Arnold Kuyken, een haarhandelaar uit Bergeijk, zich tot het stadsbestuur van Fritzlar om burger van die plaats te mogen worden". Hij had bij Benedicta Diederich, dochter van de meester-bakker, een kind verwekt en wilde met haar trouwen.

De stadsraad en de Burgerausschüss, een commissie die over de burgeropneming ging, stonden tegenover het verzoek positief, op voorwaarde dat Arnold een bewijs van vermogen, een getuigschrift van goed zedelijk gedrag kon voorleggen en burger-intredegeld van 80 Rijksdaalder betaalde.

Met zijn handel in haar, al vele jaren op Hessen en Pruisen gericht, was Arnold naar eigen zeggen in staat zichzelf, moeder en kind te onderhouden, zelfs de bejaarde en hulpeloze schoonmoeder-in-spe die anders ten laste van de stad zou vallen. Bovendien had hij bij overlijden van zijn ouders een vermogen van bijna 4.000 gulden te verwachten.

Een jaar later, in augustus 1855, leverde Arnold de gevraagde bewijzen in. Het Landratamt moest echter gepasseerd worden om het Hessische staatsburgerschap te verwerven. Dit ambt stelde vragen bij het bezit van Arnold en wilde - in tegenstelling tot de stadsraad en de commissie - enkel van een effectief vermogen uitgaan, niet van een te verwachten som.

Er verstreken enkele maanden en wellicht omdat de kansen op succes zo gering waren, wierp Benedicta nog enkele zwaarwichtige argumenten in de schaal: het onderhoud van haar behoeftige moeder zou ten laste van de al zo lege stadskas vallen en ... er was een tweede kind op komst.

Ook die kinderen zouden de gemeentelijke financiën op de proef stellen. Tevergeefs, de keurvorstelijke regering in Nederhessen wees het verzoek van Arnold Kuyken en Benedicta op 22 februari 1856 zonder opgaaf van redenen af. Het ambtsbestuur had blijkbaar geen fiducia in het haarhandelaarsberoep. Arnold gaf zijn poging echter niet op. Haarhandelaar zijn was blijkbaar niet goed genoeg, dus...

³ *Bewerkt uit "Handel en wandel van de teuten in Duitse gewesten" door J. Mertens. Een publicatie van museum Kempenland Lommel 1995*

Een half jaar later, op 30 juli 1856, diende hij een nieuw verzoek in, maar nu met de verzekering "zijn vroegere galanteriehandel" opnieuw te zullen opnemen en zich daarmee in de stad te vestigen. Al een week nadien volgde een correctie: geen handel in snuisterijen en andere spullen maar in porselein en aardewerk. Had de stadsraad hem dit ingefluisterd, omdat een handelaar in die laatste artikelen meer aanzien genoot? De bureaucratische procedure ging opnieuw zijn gangetje. Op het einde van augustus betuigde de raad zijn akkoord: het te verwachten vermogen bood voldoende waarborg.

Maar de hogere overheid bleef argwanend. "Meent A. Kuyken het eigenlijk wel met dat aardewerk?", vroeg het keurvorstelijke districtsbestuur in oktober. "Natuurlijk", repliceerde de Brabander, "want het beroep van haar handelaar werpt toch onoverkomelijke moeilijkheden op." "Volledige zekerheid kan men niet verwachten", gaf de stadsraad te kennen, "maar de man wil zijn oorspronkelijke beroep wel voor zijn gezin opgeven, dat hij overigens best zal kunnen onderhouden."

De meest gebruikte route van de haarteuten, ver van huis.

Opnieuw een half jaar later, op 27 april 1857, veranderde de stadsmagistraat uiteindelijk zijn opvatting over Arnold Kuyken, die ook nu nog

de haarhandel bedreef. Hij had nog niets ondernomen om het Hessische staatsburgerschap te verwerven (zoals het opzetten van een handel in aardewerk) en hij bleef zijn "ergerlijke levenswandel" met de herbergiersvrouw voortzetten. Omdat de dag voordien overmatig drankgebruik vastgesteld was, vroeg de overheid bij monde van de burgemeester op 26 april aan het bestuur van de Kreis om Arnold Kuyken het bevel te geven om de stad te verlaten. Zo geschiedde nog dezelfde dag. De toegang tot stad en district werd de man ontzegd. Arnold had daar geen oren naar, want hij bleef zich in het stadje ophouden. Tenminste, zo leek het, maar Arnold was ondertussen wel naar Bergeljk afgereisd en daar gehuwd op 25 september 1857 met zijn Benedicta Diederich, modemaakster, in Fritzlar geboren in 1822 als dochter van Nikolaus Diederich en Benigma Ludwig.

Zo leert ons de burgerlijke stand van Bergeijk, die van onwettig geboren kinderen geen melding maakt. En zij keerden naar Fritzlar terug.

Arnold gaf niet op, maar ving op 18 januari 1858 met zijn verzoek alsnog te mogen blijven weer bot. Notariële bescheiden (1859, 1865) in Bergeijk wijzen erop dat Arnold zich zeker tot 1865 in Fritzlar opgehouden heeft. Die toestand wilde hij blijkbaar legaliseren, want op 1 augustus 1867 diende A. Kuyken - nog altijd haarhandelaar van beroep - bij de stadsraad van Fritzlar, intussen Pruisisch geworden, nog maar eens een verzoekschrift in. Alweer gingen stadsraad en burgercommissie akkoord en werd het intredegeld op 50 daalder bepaald. Een echte doorzetter, die Arnold. Hoe het verder met deze Bergeijkse haarteut afliep, is niet bekend. Alleszins is hij niet in Bergeijk overleden.

Note:

In Bergeijk leefden in de 19de eeuw meerdere personen met de naam Arnold Kuycken. En

* als Arnoldus een zus Arnoldina had, die met Martinus Wijnen (1800-1884), haarhandelaar uit Bergeijk, gehuwd was;

* als deze zijn zoon Johannes Wijnen ter leringhe naar Arnold Kuyken stuurt;

* als er ook nog een voogdijschap over kinderen Tilburgs in 't geding is; Ja., dan valt er nog veel uit te pluizen. Tot volgende Keersopper.

Extreme weersomstandigheden in 1837

Cornelis Tilburgs (1805-1879) geboren en wonende te Bergeijk, handelde in varkens. Hiermee liep hij stad en land af. Van hem is een aantekenboekje bewaard gebleven. Daarin schrijft hij het volgende:

In 't jaar achtiën hondert zeven en dertig den achtiende meert is het beginne te vriezen

En het was toen zeer koud

23 en 24ste meert toen reed men met schaatsen van Vlijmen naar den s: Bosch

van den 24ste is het altijd blijve vriezen tot den 4de april

den 5de en 6de den helen dag gesneeud

op de 8ste en den 9de sterke vorst en de sneeuw blijve liggen

en zoo koud den men het naauwelijks op straat kon blijven

en ook zelfs kon men ook over het eijs geleijen

Ad Tilborghs

Over een Jood, zijn veulen en ‘zonne’ windthondt

(dingbank 1763 en 1765)

In de Keersopper 3 maakten we kennis met Andries Herrie, de eerste joodse man die in de archieven van Bergeijk door Panken kon worden getraceerd. Dat was in 1763, bijna 250 jaar geleden.

Deze Andries Herrie woonde in Bergeijk toen hij in september van dat jaar Jan Willems uit Borkel voor de dingbank (het plaatselijke gerecht) daagde. Het begon allemaal met het ruilen van een veulen tegen een os. Andries Herrie ruilde zijn veulen tegen een os van Jan Willems. Om precies te zijn: een veulen tegen een os met een *witte kop*. Maar toen het zover was kreeg hij *thuijsgesonden eenen osch roodt van hair en dus een ander osch, als die geene welke hij geruijlt hadde*. Dat was niet volgens de afspraak, zo betoogde Andries Herrie. Jan Willems verweerde zich met een ander verhaal van het gebeuren, namelijk dat *hij den osch met den witten kop reeds quijt was, als hij het voorschreven veulen geruijlt heeft, en dat den aanlegger bij het betalen van het gelt en het leveren van den roijen osch, daer meede genoegten heeft genomen*. En Jan Willems liet het daar niet bij. Hij vroeg de rechtbank Andries Herrie niet alleen in het ongelijk te stellen maar ook te veroordelen tot de kosten die hij in deze zaak had moeten maken. Veertien dagen later deed de rechtbank uitspraak. Andries Herrie werd veroordeeld tot betaling van de onkosten die Jan Willems had gemaakt. Dat waren de onkosten van de dagvaarding en de tijd die hij kwijt was om naar Bergeijk te komen (*vacatien naer bergeijk*). Die onkosten waren één gulden en vier stuivers.

Twee jaar later, in 1765, komen we Andries Herrie opnieuw in Bergeijk tegen. En nu met interessante informatie over zijn beroep, en een bijzondere hond. Dat blijkt uit een attestatie (verklaring) van twee Bergeijkkenaren, Jan Jacob Merkelbagh (40 jaar) en Jacobus van Hoof (25 jaar) . Zij verklaren onder ede dat Andries Herrie *joodt, slagter en inwoonder alhier* een hond had die luistert naar de naam Nero. En geen gewone hond, maar *heeft gehadt eenen windthondt, sijnde geweest een reu, of manneke, oudt agtien maanden, hebbende vliegende haijr, groww blouw achtigh, zijnde in den hals en neck wit aan den kop, en aan het uijtterste van de steert ontrent de lenghte van een vinger gans wit*. En zij moeten de hond ook hebben aangehaald en betast want *hebbende denselven hondt tusschen de achterste beenen eene kleijne overwassinge dewelke men met de vinger voelen kan*.

De reden van deze verklaring was dat Nero zes weken eerder ineens spoorloos was verdwenen, waarschijnlijk ontvreemd.

Ad Tilborghs

Bronnen: Bergeijk RA 10 “kleine rol” 1737-1769 en Bergeijk RA 105 folio 97v.

Jan Sieb de scharensliiep

Ergens in het voorjaar van 1940 vestigde de dan 61-jarige Jan Sieben zich in Bergeijk. De mensen zullen wel vreemd opgekeken hebben, want de eerste dagen nam hij zijn intrek in een uitgegraven hol in de eikenwal bij Fried Jansen op den Lagen Berkt. Vandaar trok Jan Sieben naar de Liskes waar hij een onderkomen vond in een oud materialenhok. Via enkele omzwervingen kwam hij uiteindelijk in de Beeken terecht. Hier mocht hij van burgemeester Aarts het

‘mesthok’ van de gemeente als eenmansverblijf inrichten. Het hok was door de gemeente gebouwd ten behoeve van het onderhoud van de weteringen. Hier werd de kunstmest opgeslagen voor de ‘Canadassen’, grote populieren, die snel groeiden in de waterrijke ondergrond van de weteringen. Het verhaal van Jan Sieben is uitgezocht door Jan Biemans, die niet alleen het verhaal levend houdt, maar ook nog regelmatig in de huid van Jan Sieben kruipt met zijn uitbeelding van ‘Jan Sieb de scharensliiep’.

Jan Sieben (1878-1958) kwam eigenlijk uit Nederweert-Eind, waar hij op z’n Limburgs Sjang werd genoemd. Een ongelukkige jeugdromance – er was een beeldschone Anna Maria Lecoq waar hij van zijn ouders niet mee mocht omgaan – bracht Jan Sieben aan het zwerven. De doorslag had gegeven dat hij van thuis uit geen fiets kreeg. Ruim dertig jaar trok hij door gans Europa, waarbij in zijn levensonderhoud voorzag met baantjes als stationskruier, loopsjees in een ijzerhandel, broodbezorger, molenaarsknecht, grondwerker en bezorger van lingerie en korsetten.

Bij zijn aankomst in Bergeijk was hij scharenslijper. Met zijn scharenslijperskreugen trok hij door de hele omtrek en was nooit te beroerd om her en der hand- en spandiensten te verlenen. Ondanks zijn eigenaardig bestaan, had Jan Sieben een goede naam, behalve bij de ‘oppassers’. Daarvoor strikte hij veel te graag een haasje. Jan Biemans herinnert zich de bloemen en planten bij het hutje van deze kluizenaar. Met in de tuin een zelfgebouwde tuingrot met Mariabeeldje en achter het huisje de grote treurwilg, die nog steeds de ingang siert van de burgemeester Schaepmanvijver.

Graag zat Jan Sieben op zijn bankje, temidden van zijn witte sierduiven, enkele bijenvolken in oude korven en een stuk of wat scharrelkippen.

Bij de oude stuw in de heldere watersloot haalde Jan zijn drinkwater. Van binnen was er niet veel meer dan een tafeltje met een stoel, de kachel, een klein kastje en een bed. Aan de muur hing zijn rozenkrans aan

een roestig spijkertje. En verder was er gereedschap, zoals de houtjes voor het splijten van lange braamtakken. De repen werden gebruikt als bindwerk. En de spullen die nodig waren voor het maken van harde vegers van berketakjes en brem, die voor enkele dubbeltjes van de hand gingen. Jan Biemans weet nog dat Jan Sieben in de winter de schooljeugd van dienst was bij het ijsvermaak in de Beeken. Niet alleen als vrijwillig baanveger, maar ook voor veel van die kleine dingen als schaatsen onderbinden en het weer opwarmen van de verkleumde jeugd bij het kachelkje in het huisje. Op oudere leeftijd ging Jan Sieben in de kost bij Jan Doorkens (Willems) aan de Borkelsedijk. Daarna vond hij een paar maanden een kosthuis in het Eykereind bij Jan Laus. De laatste jaren woonde hij in het bejaardenhuis van de nonnen in de Dokter Rauppstraat. Het zwerversbloed bleef door zijn aderen stromen. Op zekere dag was Jan Sieben zoek en nergens meer te vinden. Jan Sieben met zijn Franse snor kreeg nu voor het eerst met de politie van doen, die hem opspoorde en terugbracht naar het bejaardenhuis. Hier stierf hij op 14 maart 1958. Een opmerkelijke man, waar nog veel over gesproken werd en die Jan Biemans nog geregeld laat herleven.

Wil van Ham, Gerard de Brouwer

Oude Ansichten

De vrijheidsboom in Riethoven.

Meester Panken beschrijft in zijn 'Geschiedenis van Riethoven' *de vrijheidsboom van Riethoven, in 1796 geplant ter herinnering aan de heugelijke gebeurtenissen bij de komst van de Fransen.* (Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap; het was aan het einde van de periode van godsdienstonderdrukking). Maar na 96 jaren werd deze boom door een hevige wind geveld.

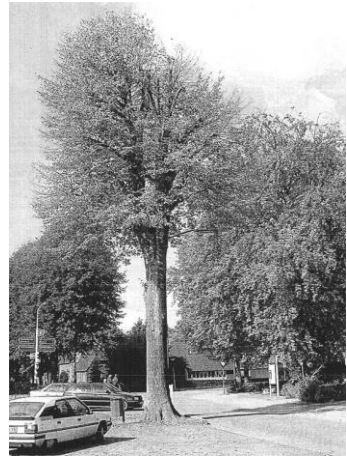

De Dorpsstraat in 2007

Foto's Jacques Mandugers

Men plantte een nieuwe boom, die men hierboven in 2004 ziet staan (in het midden). De foto hiernaast toont de situatie winter 2007. De structuur behouden en de boom staat nog steeds op het Dorpsplein.

WvD

